

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОЇ ОСВІТИ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ОСОБИСТОСТІ

В українському суспільстві головним завданням є соціалізація особистості, яка буде сприяти формуванню нового типу громадянина. Це повинна бути не лише гармонійно розвинена особа, а особистість, що в змозі визначати власну долю усвідомлено і самостійно. Для цього громадянин повинен мати відповідні знання, уміння, бути активним та інформованим, приймати самостійно відповідальні рішення. Саме процес політичної соціалізації пов'язаний громадянською та політичною ідентифікацією, включеністю в політику, що сприяє становленню громадянського суспільства і політичної системи.

В Україні починаючи з 1990-х років відбувається трансформація політичної системи, зокрема зміна режиму, інститутів влади та політичних цінностей, а також істотні зрушення у свідомості людей. Становлення демократичного суспільства пов'язане з формуванням активного громадянина, який використовує свої права, має активну

життєву позицію, усвідомлює причетність до подій, що відбуваються в державі. Саме тому особливої актуальності набувають проблеми успішного входження громадян в систему політичних відносин. Оскільки становлення громадянина передбачає засвоєння і підтримку людиною політичних норм, зразків і стандартів поведінки, традицій. Це відбувається в результаті взаємодії з навколишнім світом, за якої шляхом входження в соціальне середовище у особистості формується система політичних цінностей і орієнтацій, які дозволяють їй успішно функціонувати в існуючій політичній системі.

Дослідженнями проблем політичної соціалізації займалися Абрамсон П., Васбурн Ф., Вестхолм Е., Істон Д., Деніс І., Ліпсет С., Алмонд Г., Верба С., Рябов С., Вашутін О. і т.д. Роль освіти в формуванні особистості та проблем, що з цим пов'язані визначалася в працях Андрюшенка В., Ільїнського І., Кона І. Лукашевича М., Руткевича М., Рубіної Л., Бусвої А., Щербініна О. і т.д.

Однак в умовах трансформації сучасної України суспільство фактично опинилося в ситуації, коли старші покоління не здатні передати усталену політичну культуру молодшим, тому що їм потрібно засвоювати нові форми політичної свідомості і поведінки. Отже, передача демократичних цінностей від одного покоління до наступного в українському суспільстві відбувається не поступально, як це проходить в суспільствах, що розвиваються динамічно. Формування політичних уявлень, політична соціалізація особистості повинні відбуватися з урахуванням вимог демократичної держави. Головною метою політичної соціалізації має бути формування громадянськості, ступінь якої визначається тим, наскільки особа пристосувалася до соціально-політичних відносин та сприяє розвитку суспільного ладу. Політично соціалізована особистість – це, передусім, відповідальний громадянин, який має не тільки високий ступінь розвитку політичної свідомості, але й високий рівень політичної культури.

В сучасній теорії політики виокремлюють два напрямки політичної соціалізації за рівнем активності та рівнем суб'єктивності громадян.

В першому напрямку, політична соціалізація розглядається як процес, в якому особистість виступає пасивним суб'єктом політики (Ч. Меріам, Г. Лассуел, Д. Істон, Дж. Денніс). А політична соціалізація не що інше, як формування політично орієнтованої особистості, яка вміє захищати свої соціально-політичні інтереси, має розвинену політичну свідомість і високий рівень політичної культури. При цьому освіта як соціальний інститут здійснює як пряму, так і латентну політичну соціалізацію. Пряма відбувається завдяки організації інформаційного процесу з вираженою ідеологією (вивчення суспільно-гуманітарних

дисциплін, виховні, патріотичні заходи тощо). Латентна здійснюється через організацію інтерактивних процесів, завдяки яким засвоюються соціальні ролі та форми поведінки.

За другим напрямком, в процесі політичної соціалізації особистість виступає не пасивним об'єктом впливу політичної системи. Її активність у взаємодії з владою обумовлена інтересами, здатністю діяти усвідомлено. Прихильниками такого визначення статусу особистості в політичному процесі є М. Вебер, Г. Моска, Ф. Паркін, У. Гуд, Р. Даль, К. Превітт та ін. Вони вважають, що політична соціалізація передбачає засвоєння притаманних певному суспільству політичних цінностей, настанов, переконань, моделей поведінки, що відбувається в процесі становлення індивіда як члена політичної спільноти та спрямована на забезпечення його свідомої участі в політичному житті.

Перетворенню індивіда на свідомий та активний суб'єкт політики відповідає така система політичної соціалізації, що не тільки задає йому мотивацію до активності та створює умови і можливості для участі в політичному житті, але й водночас забезпечує індивіда необхідним обсягом знань і навичок практичної діяльності, формує у нього здатність розуміти політичну дійсність.

Серед основних інститутів політичної соціалізації, найбільший потенціал в формуванні громадянина, належить освіті як традиційному інституту соціалізації.

Політична освіта пов'язана з засвоєнням політичної інформації та забезпечує необхідний мінімум політичних знань. С. Рябов пропонує трактувати політичні знання як знання про історію вітчизни і суспільство взагалі, про державні та національні символи й атрибути, чинну політичну систему та головні принципи демократизму, процедури і способи їх здійснення, головні конституційні та законодавчі регламентації суспільно-політичного процесу, права і обов'язки громадян і держави, умови їх здійснення та захисту тощо [1]. Вищий рівень оволодіння політичними знаннями передбачає ознайомлення з різними течіями сучасної світової філософсько-політичної думки, ознайомлення з політичними програмами і стратегіями дій партій, уміння аналізувати й критично оцінювати суспільно-політичні події, використовуючи отримані політичні знання.

Наявність політичних знань, умінь та готовність застосовувати їх на практиці є необхідною умовою успішної взаємодії особистості з іншими людьми та державою, а також основою розуміння політичних процесів. Без засвоєння політичних знань і політичної культури особистість ризикує стати розмінною монетою в політичній грі, перетворитися на об'єкт маніпулювання з боку більш активних суб'єктів політичних відносин.

Освітні заклади на сьогодні є найбільш позитивно діючими агентами соціалізації. В західній політології зроблено висновок, що чим вищий рівень освіти людини, тим більше вона є політично орієнтованою, і схильною до демократичних орієнтацій, настанов і вчинків. С. М. Ліпсет вказує, що «чим вища у людини освіта, тим більш ймовірно, що вона вірить в демократичні цінності та підтримує демократичну практику» [2]. В. Кей виявив вплив рівня освіти на політичну роль громадянина за наступними напрямками: у більш освічених людей сильно розвинене почуття обов'язку брати участь в політичному житті; у більш освіченого громадянина сильне почуття ефективності власного політичного участі, він вважає, що може впливати на політичний процес і що для нього відкритий доступ до політичної влади; чим вища освіта громадян, тим більше вони цікавляться політикою і тим більше вони залучені до неї; освіта визначає більшу ймовірність, що громадянин буде політично активний. Г. Алмонд і С. Верба зазначали, що особистість, яка має більш високий рівень освіти, краще усвідомлює вплив уряду на індивіда, є політично більш поінформованою, має власну думку щодо широкого кола політичних питань. На думку А. І. Щербініна, політична освіта може зіграти двояку роль. З одного боку, вона здатна послужити найважливішим механізмом підтримки цілісності існуючого політичного світу, подолання негативних екзогенних факторів і приборкання руйнівних схоластичних тенденцій. З іншого боку – вона сама нерідко стає катализатором руйнівних процесів [3].

Суперечливість впливу освіти на процес політичної соціалізації полягає з одного боку, в зростанні її ролі в реалізації соціальної поступальності поколінь в умовах модернізації, а з іншого, у зростанні неузгодженості її зусиль з іншими факторами соціалізації – як стихійними (несприятливі соціально-економічні умови), так і планомірними (вплив ЗМІ як засобу свідомо організованого впливу). Саме тому, освіта є найбільш пріоритетним каналом впливу на суспільство, насамперед, для держави. Специфіка системи освіти як інституту політичної соціалізації полягає в тому, що освіта є механізмом адаптації політичної системи до соціального середовища, підтримки цілісності і порядку в суспільстві за рахунок передачі норм, цінностей, зразків політичної поведінки. Таким чином, будь-які інновації в системі освіти призводять до змін суспільства в цілому.

Політична освіта закладає основи в розвитку громадянських якостей та самовизначення особистості в реальних соціально-політичних та економічних умовах.

Активна громадянська позиція передбачає висловлювання громадянської думки з різних питань суспільного життя, доведення даної позиції до громадськості, органів державної влади, участь у виборах на різних рівнях та в роботі державних органів.

Політична соціалізація не тільки забезпечує постійний вертикальний зв'язок поколінь, що є передумовою безперервного функціонування політичної системи, але, крім цього, вона надає горизонтальну стійкість суспільству, і це проявляється в його гармонізації, згуртованості і злагоді. Політичні цінності, традиції, зразки поведінки освоюються людиною безперервно, саме тому рівень політичної соціалізації людини змінюється при змінах політичної системи.

Одна з найбільш складних проблем українського суспільства є відчуження громадян від політичних інститутів та державних органів, що проявляється в низькому рівні довіри населення до вищезазначених структур. Крім того низьким рівнем ефективності характеризується можливість громадян впливати на владу як безпосередньо, так і через відповідні структури громадянського суспільства. Оскільки для рівноправного партнерського співробітництва громадян з органами влади, громадяни повинні мати реальні ресурси влади, мати високий рівень довіри до політичних інститутів, а також бажання щодо співпраці державними органами з актуальних та важливих для них проблем.

Основними показниками політичної культури громадян виступають: емоційне ставлення населення до органів влади, партій, політичних лідерів (рівень політичної довіри); політичні знання населення, особливе ставлення до політики, можливість компетентно оцінювати політичні альтернативи (політичну інформованість та компетентність); участь населення в різних формах суспільно-політичного життя (політична активність і залученість); ступінь об'єднання особистості з певними політичними одиницями як своєрідна політична ідентифікація [4].

Серед політичних аспектів формування і прояву громадянської позиції М. Головатий виділяє:

- а) знання, особливо в сфері політичних наук (про політичні системи, суспільство, владу, політичну діяльність і т.п.);
- б) переконання (орієнтацію людини в багатомірному ідеологічному просторі, вибір ідеологічних орієнтирів, конкретні політико-ідеологічні установки як мотиви до суспільно-політичної діяльності);
- в) суспільно-політичну діяльність (конкретні дії, вчинки, участь в подіях, акціях, які виступають проявом ідейних переконань громадянина [5].

Трансформація українського суспільства призвела до тенденцій, що впливають на процес політичної соціалізації. Насамперед, відбувається деідеологізація основних сфер життєдіяльності суспільства. Крім того, формуються та змінюються політичні інститути, виникають нові ролі, які необхідно засвоювати в процесі політичної соціалізації, набуття політичного досвіду і навичок політичної участі.

На основі формування політичних переконань і аналізу власного досвіду складається політична орієнтація особистості. Вона включає не лише ставлення до політики, а й ставлення до діючих в ній сил в першу чергу до керівних партій і уряду. Політична орієнтація в значній мірі визначає політичну поведінку, тобто є вихідним матеріалом для визначення шляхів реалізації потреб людини. Не брати участі у політичній діяльності людина може як через особистісні риси, так і реально оцінюючи свої шанси у здійсненні влади. Довгі роки командно-адміністративна система формувала в людині якості керованого, а саме пасивно – виконавські якості. Однак, сучасне життя стрімко політизує поведінку людини, часом стихійно включає її в політичне життя і саме це стимулює розвиток політичної свідомості.

Аналізуючи політичну поведінку особистості, слід виділити політичну участь і політичну іммобільність, тобто виключення людини з політичного життя, її відчуження від політичної влади. Свого роду негативний результат політичної соціалізації особистості. Вона може виражатися в різних формах: апатія до політичних подій; байдужість до політичних подій; бойкотування виборів різних політичних акцій тощо. Оскільки участь особистості в реалізації владних політичних відносин, або протидія їх здійсненню і є політична участь.

Підвищенню ролі особистості в політиці слугує така система соціалізації, яка: створює найкращі умови для реалізації здібностей та інноваційного потенціалу людей, що свідомо орієнтуються на служіння суспільству; забезпечує особистості виконання таких ролей в політиці, які є для неї найбільш характерними; визначає найбільш оптимальний характер і ступінь ефективності системи політичного виховання суспільства (навчальні заклади, засоби масової інформації, культурні та освітні об'єднання, громадські та політичні організації); забезпечує необхідну кількість публічної інформації про суспільні проблеми, передумови і обставини прийняття політичних рішень і соціальні наслідки дій, які ними будуть здійснюватися. В подальшому, це дозволяє громадській думці впливати на прийняті рішення і діяльність влади.

Тому результатом політичної соціалізації можуть бути як політична участь, зростання необхідності в політичному розвитку особистості,

її самосвідомості та активного включення в політичні процеси, так і політичне відчуження від держави, її інститутів, висловлювання недовіри до них, та від прийняття політичних рішень. А особливості процесу політичної соціалізації в умовах трансформації українського суспільства полягають в посиленні ролі стихійних факторів політичної соціалізації; в трансформації інститутів, які виступають агентами політичної соціалізації; в зростанні ролі самоконтролю та саморегуляції в процесі політичної соціалізації; а також в різних (іноді протилежних) політичних цінностей та норм, які формують зміст політичної соціалізації.

Сьогодні можна спостерігати зростання необхідності в політичному розвитку особистості, її самосвідомості та активному включенні в політичні процеси. Жодна політична система не буде в змозі досягти достатнього рівня політичної стабільності та інтеграції, якщо вона не забезпечить політичну соціалізацію індивідів. Тому завданням політичної системи суспільства є максимальне залучення населення до політичної участі, оскільки лише в цьому випадку можливе забезпечення свідомої підтримки політики, що здійснюється державою.

Бібліографічний список

1. Рябов С. Г. Структура і функції знань про політику / С. Г. Рябов // Політичні питання. – 1994. – № 1. – С. 167-169.
2. Lipset S. M. Political Man / S. M. Lipset // The Social Bases of Politics. – Expanded edition. – Baltimore, 1981. – P.40
3. Щербинин А. И. Что же будет с Родиной и с нами? (Предвзятое замечание о российской политической науке и проблемах образования) / А. И. Щербинин // Полис. 2003. – № 4.
4. Перебенесюк В. Соціальні конфлікти і молодь / Перебенесюк В., Бекешкіна І. – К., 1994.
5. Головатый Н. Ф. Социология молодежи / Н. Ф. Головатый. – Киев, 1999. – С. 97.

В украинском обществе главной задачей является социализация личности, которая будет способствовать формированию нового типа гражданина. Это должен быть не просто гармонично развитый человек, а личность, которая в состоянии определять собственную судьбу осознанно и самостоятельно. Для этого гражданин должен обладать соответствующими знаниями, умения, быть активным и информированным, принимать самостоятельно ответственные решения. Процесс политической социализации связан гражданской и политической идентификацией, включенностью в политику, что способствует становлению гражданского общества и политической системы.

In Ukrainian society a main task there is socialization of personality which will assist forming of new type of citizen. It must be not simply the harmoniously developed man, but personality which is able to determine an own fate realized and independently. For this purpose a citizen must possess corresponding knowledge, abilities, to be active and informed, to accept responsible decisions independently. The process of political socialization is bound by civil and political authentication, plugged in a policy, that assists becoming of civil society and political system.